

RESSENYES

EDNEY, Matthew H. (2019)
Cartography: The Ideal and Its History
 Chicago: The University of Chicago Press, 309 p.
 ISBN 978-0-226-60568-5

L'autor d'aquest llibre és un geògraf ben conegut per aquells estudiosos interessats en el camp de la història de la cartografia per diferents raons. En primer lloc, perquè, des de l'any 2005, és el director del Projecte de la Història de la Cartografia impulsat per la University of Wisconsin-Madison. En segon lloc, perquè és un dels creadors i impulsors de The International Society for the History of Map. Però també perquè l'octubre de 2006 va impartir una conferència titulada «Mapping Empires, Mapping Bodies: Reflections on the Uses and Abuses of Cartography» a la Societat Catalana de Geografia, de la qual el geògraf Pau Alegre en va publicar un agut resum a l'Obrador Obert d'aquesta societat.

L'objectiu principal del llibre és posar en qüestió el corpus teòric que alguns geògrafs i cartògrafs han anat elaborant, des de finals del segle XVIII ençà, sobre els mapes i el seu procés d'elaboració i que l'autor ha definit com a «ideal de la cartografia». En paraules seves, aquest «ideal» consisteix en el següent:

[...] una travada i resistent xarxa de concepcions prèvies que es reforcen mútuament, cadascuna de les quals sosté conviccions bàsiques que semblen

ser proposicions de sentit comú sobre la naturalesa dels mapes. Aquestes concepcions i conviccions prèvies juntes entenen la cartografia com una activitat aparentment transcultural dedicada a traslladar el món al paper o a una pantalla, amb l'objectiu compartit de promoure la civilització a través del perfeccionament d'un singular arxiu de coneixement espacial mitjançant l'ús de tècniques d'observació i coneixement universals. (p. 4)

A partir d'aquesta definició, l'autor procedeix a desmuntar, capítol rere capítol, les principals conviccions sobre les quals s'articula aquest «ideal». Així, al capítol segon es comenta l'humor crític de Mark Twain, que, el 1894, ja va posar en qüestió la convicció segons la qual els mapes eren obres autònomes, que es podien llegir per si mateixes sense necessitat que n'hi hagués textos explicatius. Segons Edney les crítiques a l'«ideal» s'han formulat des de la geografia fins als estudis culturals, passant per la història de la ciència. Aquestes crítiques han plantejat dos arguments fonamentals i interrelacionats: 1) els mapes són productes humans que produeixen i reproduïxen fonamentalment conceptes i creences culturals, i

2) els mapes estan fets per raons ineludibles adreçades a promoure i mantenir el poder de l'Estat i de les elits que el controlen, i la producció de mapes constitueix una activitat socialment necessària. Aquests arguments posen de manifest que la natura i el caràcter dels mapes no estan definits com l'«ideal» sosté, per les parts del món que representen i pel grau en què redueixen aquestes parts, sinó, més aviat, per una varietat de factors que no són de caire tècnic, com ara el cas de les necessitats socials, les relacions de poder i les convencions culturals (p. 19).

Per tal d'alliberar-nos d'aquest «ideal», Edney defensa un enfocament processal dels mapes que deriva de dues comprensions fonamentades, cadascuna de les quals nega la imatge ideal de la universalitat cartogràfica. Una d'aquestes comprensions és que existeixen diferències fonamentals entre distintes maneres d'elaborar mapes en termes de la conceptualització del coneixement espacial, les tecnologies utilitzades per manipular aquest coneixement i les institucions socials que busquen, utilitzen i controlen aquest coneixement. L'autor defensa, respecte a aquesta qüestió, que «diferents tipus de mapes revelen diferents disposicions processals i, per tant, diferents modes» (p. 27), cadascun dels quals comprèn un tipus particular de coneixement sobre el món que és cartografiat per raons específiques i per determinades institucions. Segons Edney, existeixen 14 maneres diferents d'elaborar mapes, cadascuna de les quals comprèn un model particular de processos mitjançant els quals els mapes no són únicament produïts, sinó també distribuïts i consumits. Més endavant, l'autor ens diu que «*mapping* (elaboració de mapes) és una funció dels discursos espacials, i *map* (mapa), el seu producte. En un sentit molt general, és possible definir-los de la manera següent: *mapping* és la representació de la complexitat espacial; el mapa és un text que representa la complexitat espacial» (p. 41).

En el tercer capítol, Edney aborda la qüestió de les concepcions prèvies idealitzades de la cartografia, apuntant una llarga llista de 58 conviccions errònies sostingudes per l'«ideal». Algunes d'aquestes conviccions defensen plantejaments com ara que «els mapes que tenen la mateixa escala són directament comparables i equivalents» o que «la cartografia té un llenguatge propi, distintiu i especial». El capítol següent està dedicat a explicar el sorgiment de l'«ideal de la cartografia». I, d'entre els factors que l'han fet possible, en destaquen, segons Edney, els esforços duts a terme pels estats moderns per realitzar aixecaments cartogràfics sistemàtics dels seus territoris, dels quals la *Carte générale et particulière de France*, de Cassini III, va esdevenir el model cartogràfic que calia seguir després de 1790, així com els aixecaments dels moderns mapes topogràfics nacionals realitzats un cop acabades les guerres napoleòniques.

A continuació, dedica una extensa part d'aquest capítol a analitzar l'ús de la paraula *cartografia*, que considera un neologisme híbrid que combina elements clàssics i moderns, com *γραφία* ('escriure' o 'descriure'), que deriva del grec; i *cart*, que deriva del llatí tardomedieval o del francès antic *carte*. Tot i que el document més antic conegut en què apareix per primer cop la paraula *cartografia* és un carta escrita entre 1787 i 1791, el seu ús no prosperà fins a començament del segle XIX i va estar molt relacionat amb els nous tipus d'aixecaments topogràfics que s'estaven duent a terme aleshores. Com a conseqüència d'això, la paraula *cartografia* va quedar identificada —segons Edney— amb una activitat científica dedicada a mesurar i observar el món i a elaborar mapes sense detriment de la seva resolució.

El capítol cinquè està dedicat a explicar les complexes relacions entre el concepte d'escala dels mapes i la geometria

idealitzada de la cartografia. En primer lloc, Edney explica el sorgiment del concepte de *relació numèrica*, que va ser desenvolupat, entre 1802 i 1803, per l'enginyer militar francès Pierre Alexandre Joseph Allent i que va donar lloc al tipus d'escala coneguda com a *numèrica*. Tot i que Allent mai va expressar que la «relació numèrica» fos vàlida per a tots els mapes, el cert és que al llarg del segle XIX es va anar imposant el criteri de determinar l'escala numèrica a gairebé tots els mapes. Com a resultat d'això, es va anar gestant un dels principals postulats defensats per l'«ideal de la cartografia»: que tots els mapes estan fets de forma proporcional al món, que la natura de qualsevol mapa està determinada únicament pel grau d'aquesta proporcionalitat i que aquest grau és quantificable i mesurable. Tanmateix, segons Edney, aquesta convicció no és certa, ja que, si bé es pot determinar l'escala numèrica dels mapes considerats d'escala grans com és el cas dels plànols traçats pels enginyers o els plànols parcel·lars fets pels agrimensors, no passa el mateix amb els mapes d'escala petites, com ara els mapamundis elaborats a partir de determinades projeccions cartogràfiques. Aquest seria el cas dels traçats amb la projecció de Mercator, ja que la seva geometria fa que, per exemple, els pols estiguin situats a una distància infinita de l'Equador.

A continuació, Edney exposa la convicció molt estesa «segons la qual la cartografia presenta una sola geometria» (p. 176). Així, a parer seu, l'«ideal» no ha promogut cap reflexió sobre la natura d'aquesta geometria, que és identificada rutinàriament com sent en la seva natura tant euclidiana com cartesiana» (p. 176). Ara bé, a la pràctica diferents maneres d'elaborar mapes han emprat fins avui mateix una gran diversitat de geometries (plana, cosmogràfica, trigonomètrica i projectiva).

En el sisè i darrer capítol, Edney proposa rebutjar l'ús de la paraula *cartografia*, perquè està estretament associada a l'«ideal de la cartografia». En lloc seu proposa fer servir la paraula anglesa *mapping*, que és el participi de present del verb *to map*. Ara bé, aquesta proposta no resulta fàcil d'aplicar a l'àrea cultural i lingüística catalana. Així, tot i que en català existeix el verb *mapar*, que podria ser l'equivalent a l'anglès *to map*, el seu ús és molt minoritari. D'altra banda, el sentit i l'ús de la paraula *cartografia* en català no s'ajusta totalment al que projecta l'«ideal», ja que, per exemple, el *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans la defineix com «l'art de traçar mapes o cartes geogràfiques», un concepte que l'allunya molt de considerar-la estrictament una ciència objectiva, universal i atemporal.

No m'agradaria cloure aquesta ressenya sense dir que, tant si s'està d'acord com si no amb alguns dels arguments exposats per Edney sobre l'«ideal de la cartografia», la lectura d'aquest llibre esdevé gairebé obligatòria per a tots aquells estudiosos interessats a conèixer tant la natura i la història dels mapes com els processos emprats per confeccionar-los. L'obra d'Edney ens permet copsar, entre moltes altres qüestions, que els mapes no són una reducció a escala del món, ja que la complexitat d'aquest no pot ser reduïda i representada en un mapa. Al mateix temps, ens recorda que l'elaboració de mapes obeeix a tot un seguit de pràctiques i tècniques culturals i socials molt diverses al llarg de la història i arreu del món.

Francesc Nadal

Universitat de Barcelona
Departament de Geografia
fnadal@ub.edu

<https://doi.org/10.5565/rev/dag.848>

